

Kyrkorna i Klåstad

En presentation av ett pågående projekt

Av Rikard Hedvall

1. Projektet

Vid Klåstads gamla kyrkplats påträffades för 50 år sedan några kalkstenshällar, ornerade med runor och djuornamentik. Fyndplatsen ligger några hundra meter från Klosterstads gård, 4 km öster om Vadstena i Östergötland. Hällarna utgör fragment av gravmonument i vikingastil, sk eskilstunakistor. De brukar dateras till 1000-talet och 1100-talets början utifrån stilistiska kriterier. Upptäckten resulterade i att ett odlingsröse med sten genomsöktes, år 1997, för att eventuellt finna fler ornerade hällar. Det kom att bli upptakten till projekten »Kyrkorna i Klåstad« och »Gravmonument i vikingastil från Östergötland« varav det förstnämnda projektet presenteras här.

Grävningarna avslutades våren 2003 efter sex år i fält. Några fler hällar påträffades inte i röset men i åkermarken, runt detta, har vid våra undersökningar 30 större och mindre fragment av dessa gravmonument dykt upp. Dessutom har en rundkyrka, en stavkyrka, tillhörande klockstaplar och kyrkogårdsbegränsningar samt knappt 200 gravar undersökts. Avslutningsvis lokaliserades också ett tidigmedeltida gårdsläge 50 meter från stavkyrkan.

Övergripande målsättning med projektet är att studera och tolka dispositionen av de kyrkliga rummen och Klåstads kyrkohistoria i ett långt tidsperspektiv. Tanken är också att sätta in Klåstad i

ett vidare perspektiv. I första hand kommer kyrkorna i grannskapet att ingå i denna jämförande studie.

I projektet deltar personal från följande avdelningar på Riksantikvarieämbetet; Sveriges Kyrkor, Det medeltida Sverige, Runverket, UV Öst, UV Syd och UV Mitt. Personal från Östergötlands och Kalmar Läns museer samt Riksarkivet är också delaktiga i projektet. Projektet bekostas framför allt av Berit Wallenbergs Stiftelse och Claes och Greta Lagerfelts stiftelse. Entreprenadföretaget NCC i Motala har bekostat etablering och maskiner.

2. Landskapet

Klosterstad ligger på den mycket bördiga östgötaslätten. Utsikten från gården sträcker sig långt ut över de vidsträckta åkrarna, över kyrkorna i Vadstena, Fivelstad, Orlunda och Hagebyhöga samt vidare över sjön Vättern mot Västergötland. Platsen för de påträffade hällarna och odlingsröset är idag mitt ute på en åker, utan synbara äldre strukturer. Idag är det i stort sett bara de gamla kyrkbyarna och vissa vägar och bäckar som utgör referenspunkter till det småbrutna landskap som framträder i det äldre kartmaterialet. Enligt kartmaterial från 1630-talet och framåt låg här Klåstad by och kyrkogård. Någon kyrka finns inte inritad och är ej heller beskriven i någon text (fig. 1).

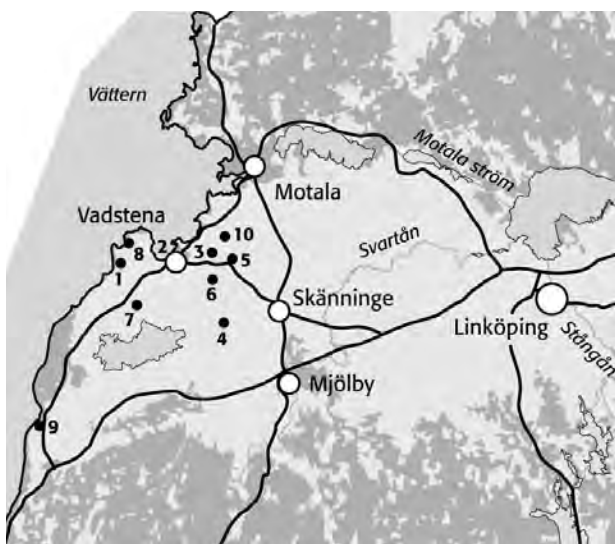

Fig. 1. Karta över västra Östergötland med de i artikeln berörda orterna. 1 Örberga, 2 Vadstena (S:t Per), 3 Klosterstad/Klåstad, 4 Bjälbo, 5 Fivelstad, 6 Orlunda, 7 Herrestad, 8 Nässja, 9 Alvastra, 10 Hagebyhöga.

I denna del av Östergötland finns några av landets äldsta dendrokronologiskt daterade kyrkor. Flera har uppförts under 1100-talets första hälft.¹ De tolkas ha tillkommit som gårdskyrkor. I något fall, som till exempel Herrestad, är det troligen frågan om kungen själv som bekostat uppförandet av kyrkan. Variationen i stenkyrkoras utseende är stor. Speciella torn, indikationer på emporvåningar och herrskapsläktare, tidigt slagna valv etc är konstruktiva detaljer som är utmärkande för denna del av landskapets tidiga kyrkor.² Under 1200-talet införlivades förmodligen alla dessa kyrkor i sockenorganisationen.

Klosterstad eller Klåstad, som platsen tidigare hette, var en egen socken fram till år 1380 då den, av biskop Nils i Linköping, tillsammans med Örberga,

Vadstena och Nässja socknar, lades under Vadstena kloster.³ Enligt jordeböckerna från 1540-talet omfattade Klåstad socken följande enheter: Granby, Egeby och Klåstad samt Klåstatorp. Ursprungligen verkar Klåstad ha varit den största byn. Byarna på slätten har generellt varit relativt stora under medeltiden. Det äldsta kartmaterialet uppvisar byar med upp mot 15 hemman.⁴

Förutom de medeltida bytomterna och kyrkplatsen finns få synliga fornlämningar i den närmsta omgivningen. Detta har till stor del sin förklaring i att i stort sett hela socknen är uppodlad och att fornlämningarna därmed är bortodlade. I Granby, som är socknens enda kvarvarande by, har en vapengrav innehållande bl a flera spjutspetsar, sköldbucklor, romerskt importgods och skelettdelar från häst undersökts. Detta är en av tre ovanligt rika vapengravar på Vadstenaslätten, som indikerar områdets särställning redan under romersk järnålder. En teori är att dessa rika vapengravar kan kopplas till ett politiskt militärt ledarskikt i västra Östergötland.⁵ I Granby har det också funnits ett senmedeltida kapell in på 1500-talet.⁶ En kilometer öster om Klosterstad, i Aska by i Hagebyhöga socken, har ovanligt rika gravar från vikingatid påträffats med bland annat silversmycken och arabiska gravgåvor. I byn finns också en av Östergötlands största gravhögar från yngre järnålder med en diameter på 70 meter.

3. Två mäktiga släkter

Godset i Klåstad omnämns i ett brev första gången år 1296 och då som Clastadh.⁷ Året efter omnämns det som Klåstad för att på 1700 talet byta namn till Klosterstad. År 1297 stadsfästes innehållet i det ovan nämnda brevet av kung Birger.⁸ Den tolkning som historikern Sigurd Ramqvist gjort av det äldre bre-

vets innehåll, visar att det behandlar en morgongåva till Ingeborg Ulfsdotter från grenen Ulv av folkungaätten. Hon var dotter till Ulf Karlsson som var jarlen Karl den döves sonson. Morgongåvan som omfattade de tre huvudgårdarna Klåstad, Hårstorp i Motala och Haranes (Harnäs nuvarande Bråborg) i Dagsbergs socken skänktes av Abjörn Sixtensson (Sparre av Tofta). Såväl Abjörn, som Ingeborg, tillhörde två av de främsta släkterna i landet. Han var riddare och kom att utses till riksråd år 1297. Från år 1302 omnämns han som hertig Eriks drots och från år 1307 även som hertig Valdemars drots. Samma år är han i landsflykt och tre år senare är han död.⁹

I brevet, från år 1296, överlåter Ingeborg på vissa villkor godsen till sin man. Överlåtelsen ska ske om Ingeborg dör före Abjörn och de inte har några gemensamma barn. Om däremot Abjörn dör före henne, ska Ingeborg och hennes arvingar behålla godsen. Deras son Ulf Abjörnsson ärvde bland annat Klåstad som sitt moderne vilket visar att Ingeborg inte förlorade Klåstad. På 1380-talet var hans barn ägare. Merparten av godsen donerades till Vadstena kloster år 1389 av riddaren och lagmannen Karl Ulfsson (Sparre av Tofta), då han för sina barns själar testamenterade bl a Klåstad, Egeby, Harnäs och Ekenäs.¹⁰ Redan år 1381 hade han bland annat skänkt den norra gården i Klåstad på villkor att han under sin livstid fick behålla denna.¹¹ Samma år skänkte också hans syster Kristina Ulfsdotter bland annat 2 1/3 attung i Klåstad samt ett torp norr om Klåstad, satt för tre attungar, till klostret. Detta skulle tillfalla klostret efter hennes död.¹² Torpet i Kristina Ulfsdotters brev menar Sigurd Rahmqvist var frälsegården Klåstatorp. Denna kom inte att ingå i den slutgiltiga donationen år 1389, utan ärvdes vidare inom släkten. Förekomsten av sådana avgärdatorp

menar han är ett tydligt tecken på att moderenheten tidigare brukats som huvudgård/avelsgård.¹³

De äldre breven visar att Klåstad ska tolkas som ett gods och att detta åtminstone då, i slutet av 1200-talet, ägdes av människor som tillhörde landets verkliga elit.

4. Gravmonument i vikingastil

Utmärkande för östgötaslättens små socknar med sina mycket tidiga romanska stenkyrkor är landets rikligaste förekomst av tidigkristna gravmonument. Oftast rör det sig om mindre fragment men även manslånga kalkhällar har påträffats. På monumenten blandas vikingatida bildspråk med kristna strofer i stil med; gud hjälpe hans själ. I runinskrifterna finns också uppgifter om vem man begravt och vem som låtit uppföra monumentet.

Gravmonumenten var olika konstruerade. Det har funnits uppbyggda kistor med långsidor, gavelhällar och en lockhäll. En annan variant har bestått av en på marken liggande häll med gavelstenar. Gavelstenarna uppvisar dessutom en stor formvariation. Monumenten har markerat graven medan den döde grävdes ner i jorden på vanligt vis. I stort sett alla hällar, eller fragment av hällar, är påträffade återanvända i kyrkogårdsmurar, kyrkgolv, kyrkmurar, stentrappor eller löst liggande i kyrkogårdsjorden. Någon enstaka har hittats i ursprungligt läge som vid S:t Martins kyrka i Skänninge (senare S:t Ingridis kloster). Att personer begravda under dessa härstammat från en elitär miljö råder det knappast något tvivel om (fig. 2).

I Klåstad har 30 hällfragment påträffats. Det rör sig om flera olika monument och typer. Ett av dessa monument hittades i sitt ursprungligt läge. Vem den döde var får vi förmodligen aldrig reda på eftersom

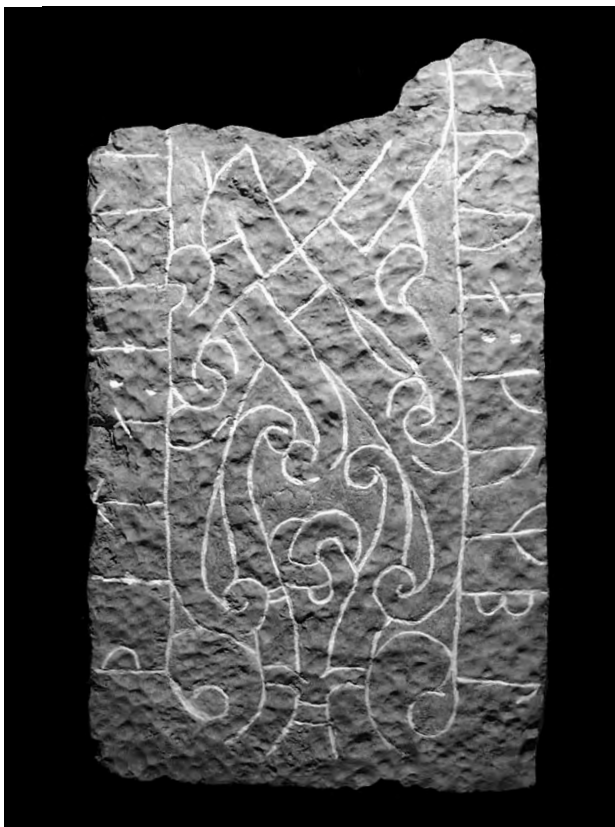

Fig. 2. Den år 1999 upptäckta gravhällen. Texten lydde ...göra detta kummel efter... Kummel menar Helmer Gustavsson på Runverket ha betydelsen monument.

man vid en senare gravgrävning förstört den del av lockhällen där namnet fanns. Skelettet, som var intakt, påträffades 60-70 cm under den dekorerade hällen. Utifrån detta välbevarade skelett vet vi ändå att det rörde sig om en 20-25-årig kvinna som förmodligen avled i sviterna av en öroninflammation.¹⁴ Förmodligen tillhörde hon den familj som lät upp-

föra en stavkyrka bara några meter norr om den plats där hon själv senare blev begravd någon gång mellan åren 1050 och 1125.¹⁵

5. Stavkyrkan

Spåren av stavkyrkor i Sverige är få. Än färre är de om vi koncentrerar oss till 1000- och 1100-talets lämningar och nästan obefintliga är de om man vill studera »totalundersökta« stavkyrkolämningar. Stavkyrkan i Klåstad intar därmed en särställning. Materialet är dessutom mycket välbevarat tack vare den efterföljande stenkyrkans placering vid sidan om stavkyrkan. Det samma gäller till viss del den tillhörande kyrkogården runt stavkyrkan som togs ur bruk när stenkyrkan var färdigbyggd (fig. 3, fig. 4).

Långhuset begränsades av sex stolphål, sammanbundna av väggrännor. Storleken var ungefär 8 × 5 meter. Kyrkoportalen verkar ha funnits i västväggens norra del. Här saknades nämligen ett parti av väggrännan.

Mellan kor och långhus fanns också en väggränna. Öppningen mellan långhus och kor indikerades även här av ett, en meter långt, parti där det inte fanns någon väggränna. Läget för koröppningen var i kyrkans mittaxel. Koret saknade väggrännor utmed de andra väggarna men begränsades av ett stolphål i vardera hörn. Storleken på denna byggnadsdel var ungefär 4 × 4 meter.

I långhuset fanns också stolphålspar som kan ha burit upp taket till ett mittskepp. Avsaknaden av gravar i anslutning till dessa stolphålspar visar att det inte rör sig om en äldre kyrka (fig. 5).

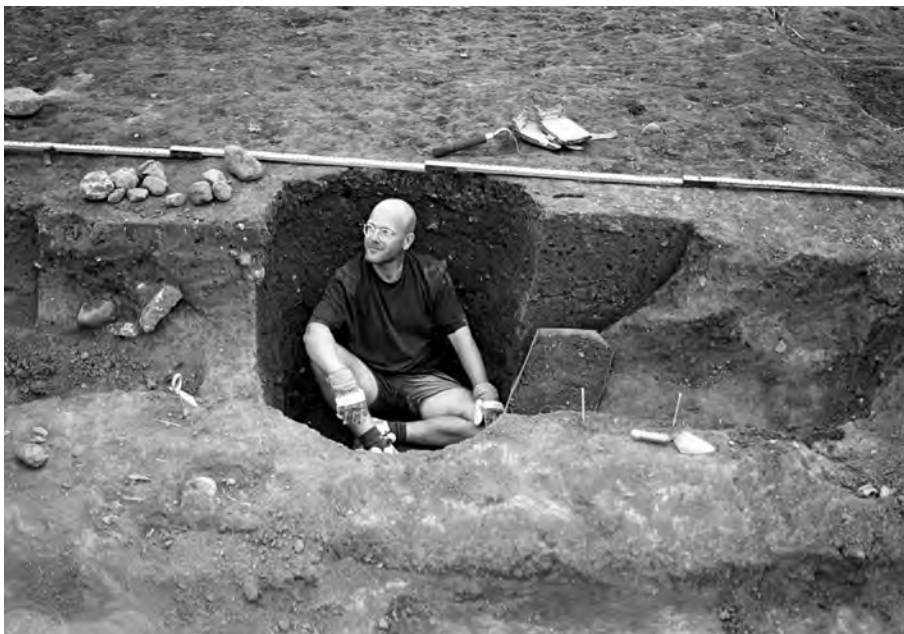
Dateringsunderlaget är knapphändigt. Det utgörs av resultatet från en 14C-analys, ett mynt, kammar, gravhällarna och själva byggnadskonstruktionen. Sammantaget pekar det mot en datering av kyrkan

Fig. 3. Spåren av stavkyrkan sedda från ovan.

till 1000-talets första hälft. Utifrån ett stort myntmaterial från rundkyrkan menar numismatikerna Henrik Klackenberg och Kenneth Jonsson att rundkyrkan uppfördes kanske så sent som i mitten av 1200-

talet eller åtminstone under 1200-talets första hälft. Stavkyrkan har därmed varit i bruk, i 200 år, fram till dess att rundkyrkan uppfördes. I samband med att den nya kyrkan togs i bruk "raderades" den äldre ti-

Fig. 4. Tony Nilsson sittande i den södra långhusväggs mellersta stolphål. På ömse sidor av stolphålet syns väggrännorna. Foto mot norr.

dens spår bort. Stavkyrkan demonterades äldre gravmonument togs bort och delar av den gamla kyrkogården togs ur bruk.

6. Kyrkogårdarna

Sjalva kyrkogårdsbegränsningen har lokaliserats på ett flertal ställen. I några områden saknas spåren helt och då har närvaron/frånvaron av gravar fått indikera begränsningen. Stavkyrkans kyrkogård verkar ha varit nästan dubbelt så stor som rundkyrkans. Det kan tolkas som att de som brukat kyrkan och senare begravdes på kyrkogården har kommit från ett betydligt större område än den senare etablerade socknen. Parallell till denna stora tidiga kyrkogård finns vid S:t Clemens i Helsingborg och S:t Drotten i

Lund. En annan kyrkogård med ett förmodat stort "upptagningsområde" fanns vid Alvastra i Östergötland. I det här fallet lades dock kyrkan ner innan sockenorganisationen etablerades. I Klåstads grannsocknar Fivelstad och Orlunda har man vid kyrkorna påträffat gravmonument i vikingastil vilket indikerar en tidig närvaro av kyrkan där. De två andra intilliggande socknarna S:t Per (Vadstena) och Hagebyhöga saknar dessa monument och spår efter äldre kyrkor. Stenkyrkan i Hagebyhöga är dendrokronologiskt daterad till 1120-tal och grunden till S:t Per har tolkats vara romansk.¹⁶ Kristna personer från framför allt de två sistnämnda områdena skulle alltså, under 1000- och början av 1100-talet, ha kunnat bli begravda på Klåstads kyrkogård.

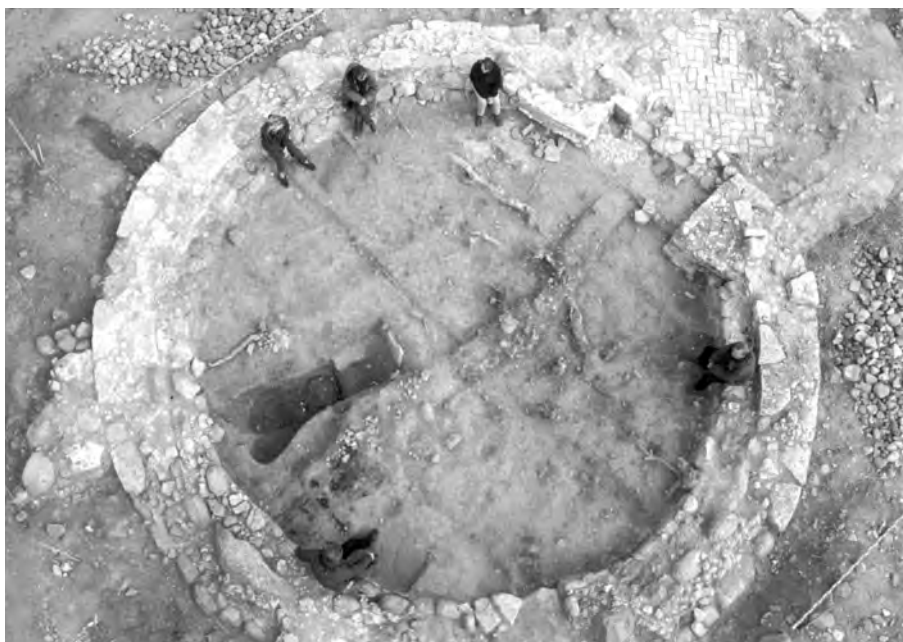

Fig. 5. Stavkyrkan sedd från väster med de inre stolphålsparen frilagda

På 1200-talet, då gravläggningar norr om kyrkorna mer eller mindre upphörde, flyttades den norra kyrkogårdsbegränsningen söderut. Den uppfördes bara några meter norr om den då nybyggda rundkyrkan. Den äldre kyrkogården har varit omgärdad av en träkonstruktion, vilket jordgrävda stolpar visa-

de. När kyrkogården förändrades kom den istället att begränsas av en stenmur.

Knappt 200 gravar har undersökts. En osteologisk analys av skelettmaterialet har påbörjats av osteolog Caroline Arcini. Hela skelettmaterialet ska analyseras. De flesta gravarna tillhör stavkyrkan. Förutom

Fig. 6. Rundkyrkan sedd uppifrån. I rundhuset sitter personer på sittbänken. Nederst i bild kan man ana de liggande tröskelstenarna vid kyrkans enda ingång i sydväst. I nord-sydlig riktning finns flera försänkningar i marken tvärs igenom rundhuset efter de regler som golvplankorna vilat på. Längst bort framträder det halvrunda koret med sitt tegelstensbelagda golv.

skiftande riktning på gravarna har det också varit lätt att dela in gravarnas kyrkotillhörighet utifrån armställningarna.

7. Rundkyrkan

Under det tidigare nämnda odlingsröset påträffades resterna av Klåstad rundkyrka. Att kyrkan hade haft en rund planform var tidigare okänt. Stenröset, som var 15-20 meter i diameter, visade sig innehålla några medeltida tegelstenar och flera bearbetade kalkstenshällar. De var på ena sidan konvext eller konkavt behuggna, passande en rundad mur. När hela stenhögen var genomsokt, efter gravmonument, avtecknade sig ett stråk med kalkbruk. Ett par centimeter under lagret fanns en bågformig, mindre än

en meter tjock, skalmur av huggen kalksten. Kyrkans innerdiameter var knappt nio meter.

Rundhusets dagermur var bäst bevarad. Den bestod, som mest av tre skift. Det understa skiftet var av "gråsten" medan de övre utgjordes av grovhuggna kalkstenshällar. Muren, som saknade utvändig sockel, hade en 0,7 meter djup grundmur. Det var bara vid kyrkans enda ingång i sydväst, som dagermuren var nerbruten till grunden. Kyrkan visade sig aldrig ha varit putsad på utsidan.

Insidan av rundhusmuren var inte synlig eftersom en väggbänk hade uppförts mot denna. Bänken, som var uppbyggd av på högkant ställda gråstenar, hade en putsad framsida. Ställvis var en sittyta av kalkstenshällar bevarad (fig. 6).

Fig. 7. Koret och den östra delen av rundhuset sett från öster. Mellan dessa båda byggnadskroppar syns anfangen till triumfbågen (vid tegelgolvet slut). Mot triumfbågen, vända ut mot rundhuset, finns det södra och det norra sidoaltaret. Framför Hanna Menander syns fundamenten till högaltaret och avsatsen framför detta. Tegelsegolvets slut ansluter mot altaret. Under tegelgolvet fanns ett ursprungligt kalkbruksgolv.

I kyrkans mittaxel, i rundhusets västra del, påträffades fragment av huggen kalksten till dopfunten. Den kan dateras till 1200-talet.¹⁷ Det 3/4-dels runda koret, invändigt knappt 4 × 4 meter, saknade nästan alla dagermursstenar. Kvar fanns grundstenarna och ett fiskbensmönstrat tegelstensgolv. Detta var inte den ursprungliga golvbeläggningen. Tegelsegolvets tillkom samtidigt med att ett rött kalkstensgolv lades in i rundhuset. Den äldre golvbeläggningen i hela kyrkan bestod av kalkbruk. I rundhuset, möjligen också i koret, hade senare ett trägolv lagts in. Längst i öster, sammanbyggt med korväggen, fanns ett kalkputsat altarfundament. Framför högaltaret fanns ett fundament för en upphöjd »trappsten«. Flera förändringar har skett vid

altaret där också någon form av äldre sidoaltare har funnits (fig. 7).

I rundhuset fanns dessutom två sidoaltare. Dessa var murade mot triumfbågen/korväggen och var vända in mot rundhuset. De var inte ursprungliga. Ett 100-tal mynt kommer att kunna ge en bra datering av när de olika förändringarna skedde. Det gäller bland annat omläggningen av golven, förminskningen av triumfbågen samt uppbyggandet av sidoaltarna.

I ett senare skede har kyrkan byggts till med ett vapenhus. Byggnadsmaterialet har varit trä vilket syllstensrader visade. Golvet utgjordes av stora släta gråstenar. Däremot konstaterades att det inte funnits någon sakristia.

Kyrkan i Klåstad är en av tre kända rundkyrkor i Östergötland. Den enda bevarade är Vårdsbergs rundkyrka, öster om Linköping, som numera är ombyggd med korsarmar och ett utvidgat kor.

8. *Herrskapsläktare*

De svenska gårdskyrkorna, har i flera fall påverkats av de västverk, som på kontinenten uppfördes på kungligt eller kejsarligt initiativ vid speciellt betydelsefulla kyrkor under karolingisk tid. Ofta tog det sig uttryck hos oss i ett enklare västtorn, ibland med en läktare eller ett galleri och ett gravmausoleum i tornets bottenvåning.¹⁸ Till läktaren i långhusets västra del kunde man komma via en öppning i tornets murverk en våning upp eller från en trappa i långhuset om kyrkan saknade torn. Spår av denna maktmanifestation kan ses, i en eller annan form, i flera av de östgötska gårdskyrkorna. Som exempel från Vadstenaslätten kan bland annat nämnas det med karolingisk prägel exklusiva tornet i Örberga.¹⁹ I tornets andra våning finns en öppning mot långhuset till en förmodad läktare. I tornets bottenvåning har också undersökta gravar tolkats som patronatsgravar.²⁰

I den västra delen av Klåstads rundhus ersattes inte trägolvet då golvet i rundhuset lades om med ett kalkstensgolv. Från den västligaste golvregeln och fram till västmuren låg de breda golvplankorna kvar. De var brända liksom ytterligare ett lager med trä ovan detta. I det övre lagret, där plankbitarna låg huller om buller, låg ett 30-tal spikar med spikskallar med 3-4 centimeters diameter. Spikarna bör ha försetts med dessa stora skallar i dekorativt syfte. Avsaknaden av brända plankor var total i resten av kyrkan. Anledningen till att trägolvet, i väster, inte tagits bort kan bero på att detta varit »täckt«, på ett eller

annat sätt, av en herrskapsläktare. De påträffade spikarna och de omrörda plankorna tolkas ha ingått i läktarkonstruktionen.

Trägolvet, i väster, anslöt, i norr och söder, mot kvartscirkelformade konstruktioner som kan ha ingått i läktarkonstruktionen eller trappor upp till denna.

9. *Klockstaplar*

Västsydväst om rundkyrkan påträffades sex, 1,5 meter stora, parvisa och stenfyllda stolphål. Ytterligare ett mindre stolphål, till en förmodad sträva, har ingått i konstruktionen som burit rundkyrkans klockor. Klockstapeln verkar vara uppförd samtidigt med rundkyrkan (fig. 8).

Bara några meter väster om stavkyrkan fanns fem stolphål från en klockstapel tillhörande stavkyrkan. Stapeln var dock inte uppförd lika tidigt som kyrkan vilket söndergrävda gravar indikerade. Stolphålen var placerade som 5:ans prickar på en tärning. Hålens diameter varierade mellan 1 och 1,5 meter. Klockstapeln kan konstruktivt tolkas ha burit en klocka på vardera sidan om mittstolpen. Även i rundkyrkans klockstapel bör det ha hängt två klockor.

10. *Rundkyrkans ödeläggelse*

Tidigt konstaterades att kyrkan hade förstörts av eld. Vid de efterforskningar, som historikern Jan Brunius gjort, i tiondelängderna visade det sig att kyrkan försvann mellan år 1561 och 1567. Det bör med stor sannolikhet innebära att kyrkan, liksom stora delar av Östergötland, brändes år 1567 under det nordiska sjuårskriget. Därmed var det slut på en 500 årig epok för kyrkan i Klåstad.

Arkeologiskt innehåller ofta brända byggnader ett rikt källmaterial. Så också i det här fallet. Dessutom

är materialet från Klåstad speciellt på andra sätt. Interiören tillhör perioden före de stora kyrkliga förändringarna i samband med reformationen, vars spår är sällsynta i våra kyrkor i dag. Dessutom kom kyrkoruinen, efter plundring på byggnadsmaterial, att få vila i frid genom beslutet att inte bygga upp kyrkan igen. Eftersom marken var svårodlad, med stenmurarna, lämpade den sig bättre som upplag för odlingssten. Kyrkan kom därmed att, för varje år, täckas av fler och fler stenar som utgjorde skydd för murarna fram till upptäckten år 1997. Efter den avslutande undersökningen av rundkyrkan 2001 täcktes murarna åter med jord.

11. Avslutning

På östgötaslätten, som utgör ett av de tidigkristna områdena i landet, har endast få större arkeologiska undersökningar genomförts av kyrkliga miljöer. Framför allt rör det sig då om byggnadsarkeologiska insatser. Ett undantag utgör undersökningarna av kyrkogården och kyrkan i Alvastra.

Vid flera av slättens 1100-talskyrkor har indikationer på äldre kyrkor konstaterats i form av gravmonument i vikingastil. De enda mer påtagliga spåren efter kyrkliga föregångare finns i Bjälbo, folkungaättens stamgods. Där har delar av en träkyrka på stensyll undersökts.

I Klåstad har en romansk stenkyrka, en tidigmedeltida stavkyrka, klockstaplar, kyrkogårdsmurar, gravmonument i vikingastil och ett stort antal gravar undersökts. Lämningarna har varit välbevarade tack vare att kyrkogårdarna till de båda kyrkorna delvis haft olika utbredning och att kyrkorna inte byggdes på samma plats. Dessutom ödelades såväl rundkyrkan som kyrkogården på 1560-talet vilket medfört att inga sentida begravningar förstört de äldre spåren.

Fig. 8. Stolphål till klockstapel samtida med rundkyrkan. I bakgrunden syns byn Aska där fantastiska vikingatida gravfynden har påträffats.

Det tidigmedeltida gårdsläget med ett, som det verkar, rikligt fyndmaterial i form av östersjökeramik, kammar, vävtyngder mm lokaliserades ca 50 meter från stavkyrkans plats.

Inom projektet återstår nu bearbetning och publicering av materialet.

Noter

1. Bonnier 1996 s. 69.
2. Bonnier 1996 s. 83 ff.
3. SRP 1511, Linköping 17 juli 1380.
4. Helmfrid 1962 s. 25.
5. Lindeblad och Nielsen 1997 s.27 och där anförd litteratur.
6. Fröjmark 1990 s.139.
7. DS 1185.
8. DS 1186.
9. Gillingstam 1957 s.84 ff.
10. SRP 2418.
11. SRP 1569.
12. SRP 1624.
13. Rahmqvist 1999.
14. Caroline Arcini, muntlig uppgift, 1999.
15. Kyhlberg 2001.
16. Lindqvist 2000 s. 30.
17. Ljungstedt, Sune, muntlig uppgift 1999.
18. Anglert 1995 s 78.
19. Bonnier 1996 s 71.
20. Bonnier, Hedvall och Ullén 2001.
  - * En omfattande text om projektet finns under Klosterstad på hemsidan.
  - * Samtliga foton tagna av Rikard Hedvall år 1997-2003.

Litteratur

- Anglert, Mats: *Kyrkor och herravälde: Från kristnande till sockenbildning i Skåne*. Lund 1995.
- Bonnier, Ann Catherine: *Kyrka i bruk*. Kyrkorna i Dals härad. Några av landets äldsta kyrkor. Meddelanden från Östergötlands Läns-museum. Linköping 1996.
- Bonnier, Ann Catherine, Rikard Hedvall & Marian Ullén: *Örberga kyrka*. (ATA-rapport från en arkeologisk undersökning av Örberga kyrka). 2001.
- Fröjmark, Anders: *I heliga Birgittas trakter. Nitton uppsatser om medeltida samhälle och kultur i Östergötland "Västanstång"*. Kyrkornas skyddshelgon i Östergötland »västanstång« under tidig medeltid. (Red Göran Dahlbäck) 1990
- Gillingstam, Hans: *Äldre svenska frälseläkter. Ättartavlor utgivna av Riddarhusdirektionen genom Folke Wernstedt I:1*. Stockholm 1957.
- Helmfrid, Staffan: *Östergötland »västanstång«*. Stockholm 1962.
- Kyhlberg, Ola: Statistisk beräkning av resultatet från en 14C-datering i Klåstad – stencil 2001.
- Lindeblad, Karin & Ann-Lili Nielsen: *Riksväg 50. Arkeologisk utredning, etapp 1*. Rapport UV Linköping 1997:3
- Rahmqvist, Sigurd: En genomgång av det äldre skriftliga medeltida materialet inom projektet Kyrkorna i Klåstad-stencil. 1999.